

Posudek magisterské diplomové práce Ondřeje Hudečka, Povodně v Soběslavi v letech 1729 až 1740, FHS UK, Praha 2012, Katedra sociální a kulturní ekologie

Ondřej Hudeček věnuje svoji práci povodním ve schwarzenberském poddanském městě Soběslavi v letech 1729 – 1740. Nejen proto, že se práce do jisté míry pohybuje na pomezí disciplín (jde o historiografický text, mající však ambici vstupovat do současné krajinně-, resp. sociálněekologické diskuze o vztahu dnešního člověka a životního prostředí na fundovanějších základech než jen představách, jak se asi „naši předci vztahovali ke svému prostředí“), ale také proto, že se autor pro metod(olog)ické inspirace obrací hned ke třem spíše netradičním přístupům (environmentálním dějinám, historické antropologii a nejpodstatněji mikrohistorii), tedy z obou těchto důvodů má v posuzované práci teoretická část stejně významné místo jako část druhá, pojednávající o soběslavských povodních a především reakcích na ně. Právě to, jakou roli hrály povodně v životě obyvatel a ve fungování městské a patrimoniální správy, zda k nim lidé v raném novověku přistupovali odlišně než dnes (a nikoliv například samotný průběh a rozsah povodní) je Hudečkovou ústřední badatelskou otázkou. Na ni nezná příliš odpověď ani dosavadní literatura krajinněantropologická a sociálně-, resp. kulturněekologická (pomineme-li paušální závěry o souladném soužití našich předků, zcela jistě obyvatel předmoderní Evropy, s přírodou), ale ani (českojazyčná) literatura historická. Hudeček se tedy ptá jednak po specifických strategiích, praxích či jednání, které povodně vyvolávaly, jednak po jejich vnímání současníky. Podle toho volí své prameny a metody: jeho hlavním primárním zdrojem jsou především žádosti mlynářů (a ostatních obyvatel) o pomoc ve spojitosti s povodněmi a zápisy o jejich projednávání městskou radou v radních manuálech (a tyto manuály v širším slova smyslu), doplněné městskými účty. Jakkoliv Soběslav mohla v rámci třeboňského panství profitovat ze svébytného postavení (tzv. *ius regale*), byla stále poddanským městem, kde jisté rozhodovací pravomoci stále náležely schwarzenberské vrchnosti. Právě v oblasti berní nebo poddanské zátěže obecně je představitelné, že se poddaní či mlynáři obraceli v případě negativního postoje městské rady na třeboňského hejtmána nebo že městskou radu takto dokonce obcházeli, je to ostatně známé i z jiných patrimoniálních měst. Důslednější vytěžení příslušného patrimoniálního fondu, Velkostatek Třeboň, zejm. signatury AS, by tedy bylo žádoucí.

S tím souvisí můj komentář k Hudečkově volbě metod, resp. k tomu, jak sám sebe ve vztahu k nim „pozicionuje“. Jakkoliv zmíněné přístupy, zejm. historická antropologie, v zásadě odpovídají autorovu zájmu, obhajoba jejich aplikace na prostudované prameny mi přijde poněkud zjednodušená. V případě některých mlynářů se pisatel sice na základě pozemkových knih snaží rekonstruovat jejich rodinné vazby a přesuny majetku (mj. s. 48-49), postoje těchto mlynářů k živnosti či jejich jednání v případě poškození povodní to ale příliš vysvětlit nepomáhá, zatímco (italská) mikrohistorie má ambici zdánlivě nesouvisející „hustě popsané“ „sektory života“ jednotlivců a jejich skupin výkladově propojit (typicky v „Inheriting Power“ Giovanniho Leviho, kde je úspěch či neúspěch exorcisty, resp. jeho otce vykládán na pozadí i ekonomických vztahů jednotlivých venkovských rodin a jejich vývoje). Pokud nemáme k dispozici informačně hutné doklady sociálního jednání na malém (časovém) prostoru (typicky vzpoura, zázrak, slavnost), bez souvislého a časově náročného prozkoumání všech i vzdáleně relevantních pramenů (heslo prosopografie) zůstane mikrohistorická metoda nutně v náznaku, na půli cesty nebo pouhou záštitou či odvolávkou spíše než nástrojem ke novému zodpovězení sociálněhistorických otázek. Plně si uvědomuji a respektuji, že v Hudečkově případě je toto omezení dané žánrem diplomové práce v dvouletém navazujícím studiu.

V teoretické části Hudeček rozšiřuje pojem „mikrohistorického konfliktu“ na střet člověka s živlem (s. 26) a činí tak po mém soudu poněkud nepřipadně. V literatuře se za konflikt většinou považuje buď přímo sociální střet (revolta, povstání), nebo střet jednotlivce s normami společnosti („kriminalita“) – v obou případech vyvolává konflikt nutnost hájit vlastní jednání a artikulovat představy a hodnoty jinak implicitní. To se u vyrovnávání se s povodní nutně neděje, pomineme-li chápání živelní pohromy jako božího trestu za „nepravosti“ (vyslovně v Soběslavských pamětech, v posuzované práci s. 59); jinak se povodeň a jí napáchané škody spíše konstatují, aniž by bylo – alespoň z citovaných pramenů – zřetelné, za jak velký a neobvyklý zásah ji postižení považovali.

K mikrohistorii ještě dvě poznámky: ‚dobrá korespondence‘ mikrohistorie s absencí badatelských otázek a výzkumných problémů na začátku studia (s. 59) není nevyhnutelně nutná (ani tato absence mikrohistorický přístup nijak zvlášť nefavorizuje); práce ze školy „německé mikrohistorie“ (Medick, Sabeau, Schlumbohm) dobře ukazují, že tyto postupy byly použity naprosto cíleně k verifikaci makrohistorických tezí (zde teze o rozvoji protokapitalistického podnikání v protestantských oblastech), tedy tam, kde vstupní badatelské otázky zřetelně existovaly. Konečně přesvědčení o spojitosti detailu a celku, na nějž tento úlolek „svou podstatou odkazuje už jenom proto, že z něho byl vytržen“ (s. 25-26), přejímá autor z (respektované) literatury, nicméně sám ho argumentačně nepodpírá; na co

a prostřednictvím jakých rysů či charakteristik jeden izolovaný detail odkazuje, nemáme-li žádnou předchozí představu o celku, zůstává nedořečeno.

Příkladem použití „detailu“ je žádost Mikoláše Jakubce z roku 1731, kterou petent odůvodňuje pravidelným zatápěním vlastního domu (s. 57). V soběslavském kontextu jde o (zatím) ojedinělou indicii toho, že tamní obyvatelé mohli být na soužití i s menšími povodněmi do jisté míry zvyklí a že tato koexistence nemusela nutně znamenat větší míru „respektování přírody“ ze strany našich předků (v závěru na s. 64).^{*} Pro potvrzení této domněnky však neslouží další, s povodněmi nesouvisející Jakubcovy žádosti o hmotnou podporu, které Hudeček cituje, ale bylo se třeba podívat například do pozemkových knih na cenu a frekvenci převodů jiných usedlostí v potenciální záplavové zóně i na majetkový status jejich nabyvatelů (tedy na to, zda měly tyto usedlosti stabilně nižší cenu, či zda je na kratší dobu nabývaly osoby méně majetné, jak by nasvědčoval i příklad Jakubce). I zde tedy autor po mém soudu dělá pouze první krok pomyslné mikrohistorické analýzy.

Píše-li se konečně v úvodu, že diplomová práce je „příběhem několika povodní v Soběslavi a konkrétních lidí“ (s. 12), jedná se i v tomto případě spíše o deklarativní přihlášení se k narativismu (který autor výstižně charakterizuje) než o aplikaci narativních postupů, neboť z textu není patrná jasná zápleтка (pokud jí nemají být povodně samé, ale zde platí, že zápletku dělá autor/historik), ani text explicitně neužívá literárních prostředků (tropů), ani nemá jeho vyznění výrazně žánrové zarámování (pokud bychom se drželi Whiteovy Metahistorie).

Je nutné podotknout, že všechny dosavadní komentáře k použití metod a metodologickým východiskům předložené práce jdou nad rámec řekněme běžného posudku a že na autora kladu poněkud větší nároky, jak to ostatně odpovídá jeho teoretickým znalostem (a ambicím). Pouze v tomto smyslu pokládám aplikaci některých postupů za nedotaženou či pouze v začátku. Jak zmíněno, rozsáhlejší pramenné studium je právě v bohatých soběslavských a třeboňských fondech pro účely „dvouleté“ diplomové práce obtížně představitelné. Co se teoretického zakotvení Hudečkova výzkumu týče, oceňuji naopak interpretaci historického materiálu v rámci environmentálních dějin (a nikoliv např. klasických dějin sociálních či kulturních, které se ovšem vnímáním povodní a jiných přírodních katastrof zabývají také). Při konfrontaci Hudečkových zjištění či alespoň hypotéz s texty nevládních organizací nutně vyvstává historická nepoučenost a předpojatost těch druhých, je však otázka, zda by se

* Na okraj se chce jednak poznamenat, že lidská existence se v historické perspektivě vždy uskutečňovala jaksi „na úkor“ přírody a hranice jejího „respektování“ je spíše dobovou projekcí představ o jakémisi přirozeném či rovnovážném stavu, jednak by bylo naivní předkládat lidské jednání v minulosti vždy jako racionální či schopné „poučení“.

diplomová práce měla poměřovat právě s nimi. Studie historické klimatologie pisatel (na rozdíl od vedoucího práce) velice dobře zná, nezbyvá tedy než věřit, že se k dopadům předmoderních povodní a k reakcím současníků na ně vyjadřují (ve srovnání s kvantifikací a porovnáním rozsahu povodní) spíše sporadicky.

Diplomová práce Ondřeje Hudečka je dokladem užitečného střetávání klasického historického výzkumu (vědomého si nadto zprostředkovanosti poznání a jeho pramenné a zčásti též diskurzivní podmíněnosti) na jedné a aplikovaného zkoumání vztahu člověka a jeho prostředí/přírody na druhé straně. Odhlédnouce od této transdisciplinarity však diplomová práce zacílením na konkrétní lokalitu a jev splňuje i požadavky kladené na „čistě“ historiografické kvalifikační texty. Naplněny jsou i všechny formální náležitosti. Vytknout lze snad jen absenci datace a charakteristiky některých písemností v poznámkách – autor tak většinou činí přímo v textu (a v poznámce uvádí pouze uložení dokumentu), někde však datace chybí úplně (např. na s. 48 v pozn. 145 u záznamu o výstavbě mlýna v pozemkové knize). Na s. 41 si pak nejsem jistý, zda obě citované žádosti (Matěje Mareše a Bartoloměje Kopeckého) souvisejí s „velkou“ povodní v roce 1736, či zda se datace druhé žádosti (3. 10. 1730) vztahuje např. k povodni z roku 1729 (a je tedy správná). Nepodstatným formálním nedostatkem jsou chybějící čárky na konci vedlejších vět (s. 15, 16, 38, 39).

Diplomovou práci Ondřeje Hudečka jednoznačně doporučuji k obhajobě a **hodnotím ji 17 body jako výbornou**. Při samotné obhajobě (a zároveň jako náměty pro případné další studium) navrhuji diskutovat kupříkladu o způsobech pramenné verifikace hypotézy o tom, že a do jaké míry lidé v raném novověku povodně a s nimi spojené škody brali německy řečeno „in Kauf“ podobně, jako tak činí mnozí dnešní obyvatelé záplavových oblastí. Debata by se mohla zaměřit také na roli vrchnostenské pomoci ve srovnání s moderním pojišťovníctvím (např. na hypotetické případy, kdy vrchnost pomoc odmítla s odkazem na známé a opakující se povodně), jinými slovy na poměr jakéhosi fatalismu a (křesťanské?) odevzdanosti a předběžné opatrnosti a prevence v předmoderní a moderní době.

Praha, 13. 6. 2012